

De Gezichten van de steden van Overijssel - Over de taal van de rijmen

Philomène Bloemhoff-de Bruijn

[Versie maart 2016, voor publicatie in Overijsselse Historische Bijdragen 131 (Zwolle 2016) 41-49.]

Inleiding

Het handschrift dat enkele jaren geleden in de universiteitsbibliotheek van Leiden werd ontdekt, en dat uit het einde van de 18e eeuw lijkt te stammen, bevat 11 afbeeldingen van West-Overijsselse steden (Deventer, Kampen, Zwolle, Hasselt, Steenwijk, Vollenhove, Zwartsluis, Genemuiden, Kuinre, Oldemarkt, Blokzijl) en een van de stad Meppel en even zoveel rijmen die daarbij geschreven zijn. De rijmen tellen 16 regels: 4 strofen van 4 regels, en zijn allemaal in een taal geschreven die in deze streek thuishoort.

Wonderlijk genoeg passen de rijmen qua taal en inhoud niet bij de plaatsen die naast de tekstpagina's zijn afgebeeld. Het lijkt erop dat de teksten en de afbeeldingen (met onderschriften in het Nederlands in een heel andere hand dan die van de rijmen) onafhankelijk van elkaar zijn gemaakt, en mogelijk ook niet in dezelfde tijd. Het kan zijn dat de teksten eerder geschreven zijn en de tekeningen later bijgevoegd door iemand die de teksten niet kon plaatsen. Want dat gepoogd is de rijmen in de verschillende lokale talen te schrijven, staat buiten kijf. Zo staat in het ene rijm *greun*, in een ander *grune* ('groene'), in een ander *faarken* en in weer een ander *varken*. Er zijn talloze verschillen aan te wijzen. Niet alleen varianten die op een verschillende uitspraak wijzen (zoals *greun* vs. *grune* en *faarken* vs. *varken*), maar ook variatie in woordvormende elementen komt voor: verkleinwoorden die uitgaan op *-ien*: *buysien* ('buisje'), *moertien* ('moedertje'), *vaertien* ('vadertje') naast verkleinwoorden op *-je* of *-ke*: *nigjen* ('nichtje'), *mentjes* ('mandjes'), *betken* ('beetje').

Toch is het om verschillende redenen niet eenvoudig op grond van de taal van de teksten te bepalen bij welke plaatsen ze horen. Heel specifieke, onderscheidende kenmerken van een lokale taal waren en zijn er ook nu nog wel (de streektaal verschilde immers altijd al van plaats tot plaats), maar de 16-regelige rijmen bevatten ook elementen die je vanuit hedendaags gezichtspunt op een dwaalspoor brengen. Ik geef een voorbeeld.

In Blokzijl klinkt de *aa* van *water*, *vader*, *graag* als een *ao*: *waoter*, *vaoder*, *graog*. In de nabije omgeving is de klinker in deze woorden steeds een *aa*, *ää* of *èè*. Blokzijl onderscheidt zich hierin van zijn omgeving. In één van de rijmen (nummer 6, naast de prent Vollenhove) komen voor: *wotter* ('water') en *twollef* ('twaalf'). Deze schrijfwijze is vermoedelijk een poging om de *ao*-klank weer te geven. De *ao*-klank in deze woorden kunnen we als een lakmoesproef gebruiken en daarmee vaststellen dat dat rijm bij Blokzijl hoort. Echter: in Blokzijl komt als verkleinwoorduitgang vrijwel uitsluitend *-jen* voor: *kopjen*, *jasjen*, *waogentjen*. Ook daarin is Blokzijl tamelijk uniek. In het nabijgelegen Kuinre komt de verkleinwoorduitgang *-jen* ook voor, maar daarnaast eveneens *-ien*. Rijm 6 heeft: *Leuntje*, *Kleusjen*, *Geesjen*, *Merchjen* (allemaal vrouwelijke persoonsnamen op *-je(n)*), maar daarnaast: *winkeltien*, *mingeltien*, en dat zou in Blokzijl *winkeltjen* en *mingeltjen* moeten zijn¹.

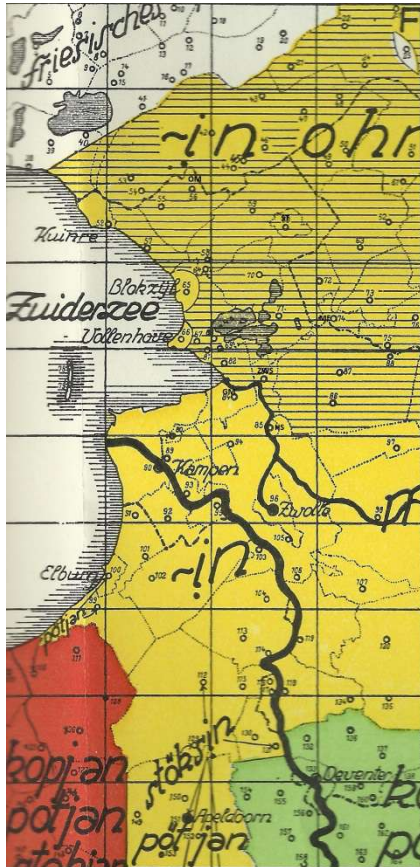
Heeft de auteur de taal van Blokzijl niet helemaal goed weergegeven? Heeft hij dat wel gedaan maar is het systeem van de verkleinwoorden sinds eind 18^e eeuw veranderd? Een van beide, maar ook

¹Zie voor het 20^e-eeuwse Blokzijls het inleidende hoofdstuk van Jan Nijen Twilhaar en Harrie Scholtmeijer in: Poorter, P., *Blokzielugger schippers*. Kampen (IJsselacademie) 1989.

beide is mogelijk. Zeker is dat Hendrik Entjes voor zijn *Dialektatlas*² in de jaren '60 van de vorige eeuw in Blokzijl nog verkleinwoorden op *-ien* heeft opgetekend.

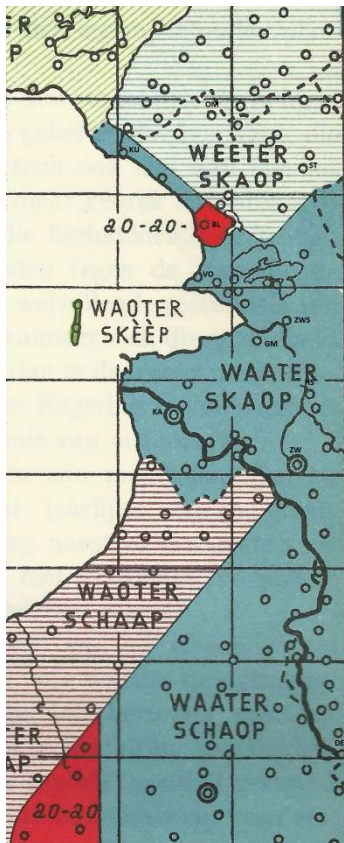
Hierna bespreek ik kort de taal van de rijmen en ga daarbij globaal van noord naar zuid door het gebied. Het bleek niet altijd mogelijk enkel op grond van de taal een rijm aan een bepaalde plaats te koppelen, want de taal van de rijmen bevat niet altijd duidelijk onderscheidende elementen, zoals die van Blokzijl. Soms geeft bij twijfel de inhoud aanknopingspunten, maar ook niet altijd.

Eerst laat ik ter verduidelijking een tweetal kaarten zien waarop prof. Kloeke in de eerste helft van de 20^e eeuw enkele taalkundige verschijnselen heeft weergegeven die veel variatie laten zien in het gebied waar we het over hebben.

Kaart 1: Gedeelte van de kaart *Ostniederländische Diminutiva*, uit: Kloeke, G.G., *Verzamelde opstellen*. Assen 1952. In het gele deel van de kaart komen verkleinwoorden op *-ien* voor. Het noordelijke horizontaal gearceerde gebied is het gebied van verkleinwoordvorming zonder klinkerwisseling, bijv. *dakkien*, *hontien*, tegenover zuidelijker (het gele ongearceerde gebied), met klinkerwisseling: *däkkien*, *untien*.

² Entjes, H., *Dialektatlas van Zuid-Drente en Noord-Overijssel*. Antwerpen 1982.

Kaart 2: Gedeelte van de kaart van de woorden *water* en *schaap*, uit: Kloeke, G.G., *Verzamelde opstellen*. Assen 1952.

Meppel

Buiten het gebied van kaart 2 en ook net buiten Overijssel ligt de plaats Meppel. Het rijm dat hierbij hoort is nummer 2, naast de afbeelding van Kampen. In dit rijm zien we verschillende verkleinwoorden die eindigen op *-ien*. Bij *knappies* (r. 5) en *lappies* (r. 7) zou klinkerwisseling kunnen voorkomen (want als dat voorkomt is dat alleen bij achterklinkers: *a*, *o*, *ó*, *oe* en hun lange tegenhangers), maar dat is in dit rijm dus niet het geval. Meppel ligt dan ook in het gebied waar de verkleinwoorden altijd zonder klinkerwisseling gevormd worden, het noordelijke gebied van kaart 1. Als lakmoesproef fungeert hier het woord *dudde* 'zuster' (r. 4), een woord dat in Zuidwest-Drenthe is opgetekend³, en dat in Noordwest-Overijssel niet voor lijkt te komen. Ook *vaertien* 'vadertje' (r. 12) is Zuidwest-Drents. Het gebruik van *oeu* (= *oew*, 'jouw', r. 2, 4) en *y* (= *ie* 'jij', r. 10) en een woord als *grune* (en niet *greune*) voor 'groene' (r. 7) is daarmee in overeenstemming.

Oldemarkt

De noordelijkste Overijsselse plaats die in het handschrift wordt afgebeeld is Oldemarkt. Het rijm dat hierbij hoort is nummer 3, naast de prent van de stad Zwolle. Over dit rijm is al enkele malen

³Zie het *Woordenboek van de Drentse Dialecten*; te raadplegen via <http://woorden.huusvandetaol.nl/>

geschreven⁴. De schrijfwijze *ae(e)* van de klinker in *mæel*, *kæel*, *mæchies*, *mæken*, *væder*, *dægen* (resp. ‘meel’, ‘kaal’, ‘meisjes’, ‘maken’, ‘vader’, ‘dagen’) duidt op de uitspraak met èè, zoals daar ook nu nog gebruikelijk is (zie ook kaart 2: Oldemarkt ligt in het *wèèter*-gebied). Ook wordt daar nog steeds een gerekte *aa* voor een *-r* gehoord. In de tekst komt deze maar liefst vier maal voor: in *faarken* ‘varken’, *waarken* ‘werken’, *maargen* ‘morgen’ en *maark* ‘markt’. De Oldemarktsters wonen nu nog altijd in *Oldemaark*.

Steenwijk

Ook het Steenwijks⁵ (rijm 4, naast de afbeelding van Hasselt) heeft, net als het Oldemarktsters, woorden met een gerekte *aa* voor een *r*. In het rijm staan er twee: *kaarke* ‘kerk’ en *zaarke* ‘zerk’ (r. 1 resp. 3). Ook hier wordt de èè-klank gehoord in ‘water’ (zie kaart 2) en andere woorden, waarvan er twee in het rijm voorkomen: *fæders* ‘vaders’ en *sæmens* ‘samen’ (r. 7 resp. 8). Steenwijks maar ook Oldemarkts is de *eu* van *greun* ‘groen’ (r. 15). En de *oe* in het werkwoord *koemen* (r. 13) komt weliswaar nu niet (meer) voor in Steenwijk, maar wel in naburige dorpen, waaronder ook Oldemarkt! De taal van deze twee plaatsen verschilt natuurlijk wel een beetje, maar op grond van deze korte teksten zou met uitsluitend taalkundige argumenten dus niet kunnen worden bepaald welk rijm bij welke van deze twee plaatsen hoort. Gelukkig komen in het vorige rijm een paar niet-taalkundige gegevens voor die op Oldemarkt wijzen: de Sint Lambertusmarkt en de persoonsnaam Evert Ketel, die genoemd wordt in de volkstelling van 1795⁶.

Kuinre en Blokzijl

Niet ver van Oldemarkt ligt Kuinre, maar dan aan de voormalige Zuiderzee. Het rijm van deze plaats is nummer 8, naast de afbeelding van Genemuiden. Zowel op kaart 1 als op kaart 2 is te zien dat de taal van Kuinre en Blokzijl buiten de grote gearceerde gebieden van beide kaarten vallen. Voor wat betreft de verkleinwoorden (kaart 1) betekent dat dat Kuinre en Blokzijl niet altijd de uitgang *-ien* hebben, zoals Oldemarkt en Steenwijk, maar een eigen verkleinwoordstelsel. Kuinre heeft soms *-ien* (in bijv. *koppjen*, *bloempjen*), soms *-jen* (in bijv. *bakjen*, *hoedjen*), Blokzijl vrijwel altijd *-jen*, dus ook *kopjen* en *bloempjen* (zie ook de **Inleiding**, hierboven).

Op kaart 2 is te zien dat Kuinre en Blokzijl buiten het grote *wèèter/skaop*-gebied vallen. In beide plaatsen wordt wel *skaop* gezegd, maar niet *wèèter* (doorgaans geschreven als *waeter*). ‘Water’ klinkt in Kuinre ongeveer zo als in het Nederlands, en in Blokzijl zegt men *waoter*.

Wat hiervan in het Kuinderse rijm te zien is, is een enkel verkleinwoord op *-jen*: *nigjen* (r. 10), en de *aa* van *kamer* (r. 12). Overigens verschilt de spelling van de *aa*-achtige klanken nogal van de

4 Goaitsen van der Vliet, “De Twentse Taalbank.” In: *Mijn stad mijn dorp* jg. 3 nr. 5/6 (2012-2013), p. 39-40; Bloemhoff-de Bruijn, Ph., “Taalvariatie in het Land van Vollenhove”. In: *Canon van Steenwijkerland*. Kampen (IJsselacademie) 2013, p. 92-95.

5 Zie voor het Steenwijks: Spa, J.J., *De dialecten van Kallenkote, Steenwijk en Steenwijkerwold*. Kampen (IJsselacademie), 2004.

6 Zie de bijdrage van Goaitsen van der Vliet, “Op zoek naar de gezichten”, in: *Overijsselse Historische Bijdragen* 131 (Zwolle 2016) 9-48, aldaar 11.

vermoedelijke uitspraak: *haelt* (r. 4) waar je *haalt* zou verwachten; *staat, gaat, saot* waar *staot, gaot, saot* zou moeten staan (r. 2-4). In *Kuinre* horen wel de volgende woorden en constructies thuis: *mit* 'met' (r. 3, 12), *marrik* 'markt' (r. 5, 7), *sleug* 'sloeg' (r. 12), *schielick* 'schielijk' (r. 13), *heur docht* 'haar docht' (r. 15) en *zok heur gauw en Stove kriegien* 'zou ik gauw een stoof voor haar pakken' (r. 11)⁷.

Naast de afbeelding van *Vollenhove* vinden we de 'Blokzieliger' tekst. In de **Inleiding** heb ik laten zien waarom ik meen dat dit rijm bij de plaats *Blokzijl* hoort.

Vollenhove

Niet alleen *Kuinre* en *Blokzijl*, maar ook *Vollenhove* lijkt op kaart 1, die de diverse verkleinwoordvormen betreft, een bijzondere plaats in te nemen. Het is ook een enclave in het gele horizontaal gearceerde gebied. Hier vinden we echter geen verkleinwoorden op *-jen*. De taal van *Vollenhove*, het 'Venoos', onderscheidt zich van het omringende gebied doordat er klinkerwisseling in de verkleinwoorden voorkomt: naast *bloeme: bluumpien*, naast *kop: köppien*. In dit opzicht sluit *Vollenhove* zich aan bij het zuidelijker, ongearceerde gebied op de kaart. Verder is op kaart 2 te zien dat *Vollenhove* in het gebied ligt waar men *water* zegt in plaats van *wèèter*.

Het rijm dat bij *Vollenhove* hoort is nummer 11, naast de afbeelding van *Blokzijl*. Het is uitsluitend op grond van de taal en de schrijfwijze van het rijm niet uit te maken of dit rijm een *Vollenhoofse* tekst is. Geen verkleinwoorden met klinkerwisseling (want: *zachgies* (r. 6), *strakkies* (r. 9)), en de *aa*-achtige klank van *water* e.a. wordt met *ae* geschreven: *haelt, vaer* 'vader', *waegen, jaegt/jaegen* (r. 1-8). Maar omdat in de woorden waar thans een *ao* gehoord wordt, in het rijm een *aa* geschreven is: *na* ('naar', r. 8), *staan, daar* (r. 12), kan toch met de geschreven *ae* een *aa*-achtige klank zijn bedoeld. Verder komt de gebiedende wijs met *-t*: *haelt* (r. 1), *jaegt* (r. 6), nog steeds voor in het *Venoos*, en ook de *ee*-klank in *eten, fergeten* (r. 13, resp. 15).⁸

De drie Zwartewatersteden

Bij de afbeeldingen van West-Overijsselse steden horen ook de drie Zwartewatersteden: van noord naar zuid: *Zwartsluis*, *Genemuiden* en *Hasselt*. De rijmen die erbij horen staan opnieuw niet bij de afbeeldingen. Het rijm over **Zwartsluis** is vermoedelijk nummer 1, naast de afbeelding van *Deventer*, maar daar zijn nauwelijks taalkundige argumenten voor, en niet-talige aanwijzingen bevat deze tekst ook al niet. Het is eerder zo dat nadat alle rijmen zijn bestudeerd en aan een plaats gekoppeld, kan worden vastgesteld dat het overblijvende dan wel bij *Zwartsluis* zal horen.

De taal van dit rijm is bijzonder moeilijk te duiden. *Mouder, schoul, bouken, pannekouken, vouten*: met al die *ou*'s in woorden waar het Nederlands een *oe* of een *oo* heeft, lijkt het wel Gronings, of Vriezenveens! Maar gelet op de afbeeldingen, zal dit rijm net als de andere, toch in de regio West-Overijssel/Meppel geplaatst moeten worden. Ook als we er vanuit gaan dat de schrijfwijze *ou* niet de klank *ou* maar een *oe* aanduidt (een *oo* ligt minder voor de hand, want deze wordt al een paar keer

⁷Zie voor het dialect van *Kuinre* o.a. de *Woordenlijst van het dialect van Kuinre* van Roelof Kamman. Kampen (IJsselacademie) 1990, ook te raadplegen via <http://www.detaalvanoverijssel.nl/land-van-vollenhove>

⁸Het 'Venoos' (*Vollenhoofs*) is beschreven in: Spa, J.J. *Het dialect van de Stad Vollenhove*. Kampen (IJsselacademie) 1996.

geschreven, nl. in *ook* (r. 6), *koopman* (r. 8, 11, 15), *doon* 'doen' (r. 14)), komen we met de plaatsbepaling niet veel verder. De meervouden van de werkwoorden: *bakken* (r. 4) en *doon* 'doen' (r. 14) wijzen op Noordwest-Overijssel (zie ook kaart 3). Er komen in het rijm geen aanspreekvormen voor die houvast geven. *Deeren* 'deerne' (r. 12) is een Sallands woord dat ook in Noordwest-Overijssel wel gehoord wordt⁹.

De tekst die betrekking heeft op **Genemuiden** is vermoedelijk nummer 9, naast de afbeelding van Kuinre. Daar zijn enkele taalkundige argumenten voor te geven. In Genemuiden wordt een *e* gehoord in woorden waar een *i* verwacht wordt, bijv. in *ette* 'hitte', *ek* 'ik', en ook in het in het rijm voorkomende *gest* 'gist' (r. 4, 5). Daarnaast komt in de taal van Genemuiden een heldere *aa*-achtige klank voor die het midden houdt tussen een *èè* en een *aa*. In dit rijm zien we een aantal woorden die gespeld worden met *ae* of *æ* en die in het Gællemunigers zo'n klank hebben: *hæelt* ('haalt', r. 1), *twælef* ('twaalf', r. 6), *waerme* ('warme', r. 9), *smæek* ('smaak', r. 11), *beslægen* ('beslagen', r. 14). De lange *aa* (hier in: *baakker* 'bakker', r. 1, *laakker* 'lekker', r. 3, *maan* 'man', r. 4) is ook typisch voor het Gællemunigers, alleen nou juist niet in deze woorden, maar wel in bijv. *krabe* 'krab', *valen* 'vallen', *magen* 'mogen', *laampe* 'lamp'¹⁰.

De zuidelijkste Zwartewaterstad is **Hasselt**. Met iets meer zekerheid dan bij Genemuiden en Zwartsluis is te zeggen waar de tekst in het handschrift staat, nl. naast de afbeelding van Oldemarkt, het zal rijm nummer 10 zijn. Daarvoor pleiten de woorden *benæden* 'beneden' (r. 1), *e stræden* 'gestreden' (r. 3), *nægen* 'negen' (r. 4), *laet'r* 'later' (r. 5), *gæven* 'geven' (r. 13), *læven* 'leven' (r. 15). De laatste drie hebben nog steeds een *èè*-achtige klinker in het Hasselts¹¹, en het is aannemelijk dat ook de eerste drie woorden, die thans een *ee* hebben, in een vrij recent verleden eveneens met een *èè* zijn uitgesproken¹².

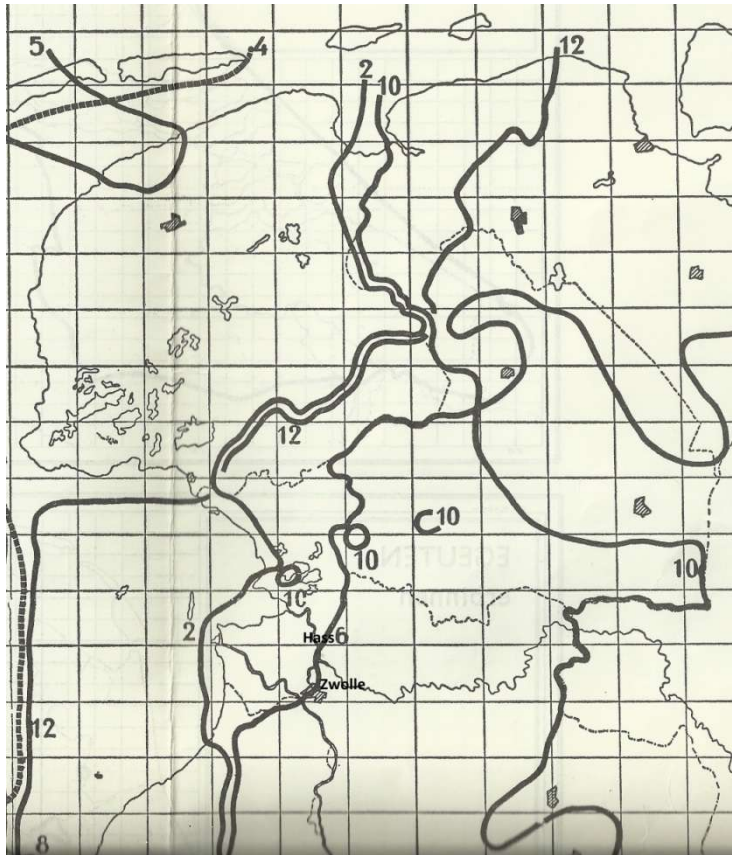
Enkele verkleinwoorden uit het rijm: *schuypien* 'schaapje' (r. 10) en *muntien* 'mondje' (r. 14), zijn met klinkerwisseling gevormd, zoals ook vandaag-de-dag nog in het Hasselts gebeurt (zie ook kaart 1). *Nuytien* 'nootje' (r. 13) hoort bij *nuyte* 'noot' (r. 11), dat evenals *guyte* 'goot' (r. 9) ook nu nog een *öö*-achtige klank heeft, alleen is de stamklinker van 'noot' kort: *nötte*. De uitgang *-t* in *wy zult* (r. 13) is niet typisch Hasselts, maar kan enkele eeuwen geleden wel meer gebruikt zijn geweest. Kaart 3 geeft de situatie van de werkwoordelijke meervoudsuitgangen in de eerste helft van de 20^e eeuw aan. Hasselt ligt aan de westzijde van de isoglosse nr. 6, d.w.z. het *-en*-gebied, maar wel vlakbij de grens met het *-t*-gebied.

9 Over de taal van Zwartsluis, het 'Sluzigers', is weinig geschreven. Er is wel veel taalmateriaal voorhanden dat door Albert Tulp uit Dordrecht in de jaren negentig van de vorige eeuw bijeen is gebracht en in eigen beheer is uitgegeven. Het is aanwezig in de bibliotheek van het HCO in Zwolle. Voor dit artikel is enig materiaal gehaald uit Entjes' *Dialektatlas* (zie noot 2).

10 De taal van Genemuiden is uitvoerig beschreven door dr. D. van der Haar, in *Gællemuun en 'et Gællemunegers*. Nijmegen 1967.

11 Het Hasselter vergelijkingsmateriaal is ontleend aan Spa, J.J., *Het dialect van Hasselt. Klank- en vormleer*. Te versch.

12 Vgl. Bloemhoff-de Bruijn, Ph., *Anderhalve eeuw Zwols*. Kampen (IJsselacademe), 2012, p. 135 e.v. Wat daar voor het Zwols gezegd is, is m.m. ook van toepassing op het Hasselts.

Kaart 3 Gedeelte van de overzichtskaart uit: Weijnen, A., *Nederlandse dialectkunde*. Assen 1966. Ten oosten van lijn 6: -t in het meervoud van de werkwoorden o.t.t., ten westen –en.

Kampen

Het Kamper rijm bevat evenals de rijmen van de Zwartewatersteden, weinig taalkundige elementen die stereotiep zijn voor de Kamper taal. Het rijm is nummer 7 en staat naast de afbeelding van Zwartsluis. Dat we hier zeker van kunnen zijn komt met name door de zinsnede “Wy bin Campers” (r. 3). De meervoudsuitgangen van de werkwoorden: *wy bin* ‘wij zijn’ (r. 3), *wy uitmunten* (r. 3), *we hebben* (r. 7), *wy maken* (r. 15), d.w.z. –en, behalve in de verkorte vorm *bin* (r. 3, 14), worden in Kampen nu nog net zo gebruikt. De voornaamwoorden *y* (Ned. ‘jij’, r. 4) en *oeu* (Ned. jou, r. 4), komen thans als *ie* en *oe* nog steeds in het Kampers voor.

Niet-Kamper elementen uit het rijm zijn: de –t van *y bint* (r. 4), de stamklinker *e* in *ette*, *kettel* (r. 1) (nu een *ee*: *ete*, *ketel*), en de *eu* in *bleujen* ‘bloeien’, *greujen* ‘groeien’ (r. 9, resp. 11) (nu: *bluuien*, *gruuien*). In een eerder taalstadium kunnen deze klanken/vormen wel zijn voorgekomen, maar in een plaats als Kampen zou dat toch wel heel lang geleden moeten zijn¹³.

¹³ Over de taal van Kampen: Gunnink, J., *Het dialect van Kampen en omstreken*. Kampen 1908; Fien, A., J.B. Keuter e.a., *Woordenboek van de Kamper taal*. Kampen 2000.

Zwolle

Rijm 5, naast de prent van Steenwijk, zal vermoedelijk bij Zwolle horen. Een typisch Zwols verschijnsel in dit rijm, wat niet zo direct opvalt omdat het geen klinkers betreft maar werkwoordvormen, is het voorkomen van de uitgang *-t* in de 2^e persoon enkelvoud tegenwoordige tijd naast de uitgang *-en* in het meervoud: *y hebt* 'jij hebt' (r. 2), *ye brouwt* 'jij brouwt' (r. 15), naast: (in 't Sommer-Huis) *hangen* (nog wæle) *Spitten* (r.11), *etten en drinken wie* (r. 16). Bij het werkwoord 'zijn' gaan de meervoudsvormen juist niet op *-en* maar op *-t* uit: *die bint* 'die zijn' (r. 12). Dat lijkt merkwaardig, maar wordt begrijpelijk als je het verloop van isoglosse 6 op kaart 3 bekijkt, die de scheiding aangeeft tussen de werkwoordelijke meervoudsuitgangen op *-t* en op *-en*. Zwolle ligt op de grens; in vrijwel alle werkwoorden neemt het Zwols een westelijke positie in, in het werkwoord 'zijn' dus niet.

De korte klinker in *etten* 'eten' (r. 1, 10, 16), *fergetten* 'vergeten' (r. 3), en *leppel* 'lepel' (r. 4, 6) is een centraal-Sallands verschijnsel. In deze woorden horen we in het Zwols nu een gerekte klinker: *èten*, *vergèten*, *lèpel*. In een eerder taalstadium heeft hier echter een korte klinker gestaan¹⁴. Zwolse woorden die nog steeds een korte *e* hebben, zijn bijv. *nemmen* 'nemen' en *zweppe* 'zweep'. In het rijm zien we een lange klinker in o.a. *gæven* 'geven' (r. 5) en *læven* 'leven' (r. 7): voor medeklinkers als *v*, *z*, *g* is de oorspronkelijk korte klinker in open lettergreep het vroegst gerekt.

Het voornaamwoord *ow* 'jou' (r. 1) kwam enkele eeuwen geleden zeker in het Zwols voor; thans wordt *oe* gezegd¹⁵.

Deventer

De meest zuidelijke plaats waarvan in het handschrift een afbeelding en een rijm zijn opgenomen is Deventer. Het rijm staat als twaalfde en laatste naast de afbeelding van Meppel. Niet alleen omdat er gesproken wordt van *wand'len na den Brink* (r. 10) kunnen we er zeker van zijn dat het hier om Deventer gaat, ook op taalkundige gronden komen we hier op uit. Met name de verkleinwoorden in dit rijm: *mentjes* 'mandjes' (r. 5), *betken* 'beetje' (r. 6) en *bollekens* 'bolletjes' (r. 8) wijzen daarop. Van alle plaatsen die in het handschrift genoemd worden, is er geen enkele waarvan de taal zowel een verkleinwoord op *-jen* als op *-ken* heeft, behalve Deventer. Op kaart 1 ligt Deventer dan ook in het groene gebied: daar waar zowel verkleinwoorden op *-ken* als op *-jen* voorkomen.

Andere Deventer elementen zijn het bezittelijk voornaamwoord *oeu* 'jouw, uw' (r. 1, 4) en de *eu* van *breur* 'broer' (r. 9). Lastiger in Deventer te plaatsen zijn de *ae*-spelling in *klæren* (nu: *kleren*, r. 4), *kræeg* (nu: *kreeg*, r. 9), *wæerd* (nu: *weerd*, r. 14), *pæerd* (nu: *peerd*, r. 16). In het Deventers van vandaag-de-dag komt voor een *-r* wel dikwijls een *ae*-achtige klank voor, bijv. in *päär* 'paar', *vären* 'varen', *äädig* 'aardig'. Maar in genoemde woorden uit het rijm juist niet.¹⁶

14 Bloemhoff-de Bruijn 2012, o.a. p. 162-163.

15 Bloemhoff-de Bruijn 2012, p. 59.

16 Zie voor het Deventers: Kuijk, G.W., *Grammatica van het Dèventer dialect*. Deventer (Praamstra) 1993; Baalen, H.J. (e.a.), *Woordenboek van het Deventer dialect*. Deventer (Praamstra) 1986. Beide te raadplegen via <http://detaalvanoverijssel.nl/salland-1>